

Використання мінеральних вод для лікувальної рекреації: сучасний стан та перспективи (на прикладі Івано-Франківської області)

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, м. Чернівці
e-mail:sv1406@rambler.ru

Анотація. У публікації запропонований аналіз джерел мінеральних вод Івано-Франківської області, що для даної території, є основним чинником формування лікувально-оздоровчих комплексів. Проаналізована видова структура мінеральних вод в розрізі адміністративних районів, сучасне господарське використання, визначена проблемна ключова позиція їх подальшого використання.

Ключові слова: природні рекреаційні ресурси, рекреаційне природокористування, джерела мінеральних вод, рекреація, рекреаційно-туристична галузь.

Вступ

Під природними рекреаційними ресурсами розуміємо природні та природно-технічні геосистеми, тіла та явища природи (включаючи їх територіальну різноманітність), які володіють комфортними властивостями для рекреаційної діяльності і можуть бути використані для організації відпочинку та оздоровлення певного контингенту людей протягом певного часу. До природних рекреаційних ресурсів входять такі невід'ємні складові будь-якого природного комплексу як рельєф, клімат, водні, бальнеологічні та грязьові ресурси, біологічні рекреаційні угіддя та ресурси, природно-пізнавальні ресурси. У свою чергу кожен із них поділяється на окремі підвиди, наприклад бальнеологічні ресурси поділяються на мінеральні води різного хімічного складу, а отже і різної лікувальної дії [4].

Організація рекреаційно-туристичної діяльності залежить від наявності природних рекреаційних ресурсів, включаючи їх територіальну різноманітність. Залежно від наявності „необхідних” ресурсів розвивається рекреаційне природокористування.

Матеріали і методи

Дослідженнями рекреаційно-туристичних ресурсів займаються М.В. Багров, М.Д. Гродзинський, Г.І. Денисик, М.П. Крачило, О.О. Любіцева, В.П. Руденко, К.Й. Кілінська, О.О. Бейдик, Л.І. Мухіна, В.С.Преображенский, М.Ф. Реймерс, О.Ю. Ретеюм, Ж.І. Бучко, Т.Д. Скутар, С.В. Дудчак, М.В. Дудчак, Є. Туринський та інші. В їх працях представлена детальна характеристика рекреаційного природокористування, рекреаційно-туристичної різноманітності та рекреаційно-туристичного комплексу окремих регіонів України. Питання використання природних рекреаційних ресурсів досліджені на рівні аналізу урівноваженого функціонування взаємопов'язаних і взаємообумовлюючих складових – природно-рекреаційних умов території та їх використання. Основною підсилюючою ланкою у даному аспекті дослідження є створення банку даних про лікувальну рекреацію, функціонування якої базується на використанні мінеральних вод. Тому метою публікації послугує аналіз джерел мінеральних вод, що наразі є основним чинником формування лікувально-оздоровчих комплексів. Об'єктом дослідження визначені мінеральні води Івано-Франківської області, їх сучасне використання та визначення перспективних ключових позицій їх подальшого споживання.

Результати і обговорення

Івано-Франківська область – одна з найзабезпеченіших природними рекреаційними ресурсами територія Карпатського регіону України. Загальновідомими туристичними символами краю стали г. Говерла, гуцульські фестивалі, курорти Яремче і Буковель, міста Галич, Косів і Коломия.

Це унікальний у біогеографічному відношенні регіон з багатими природними умовами і ресурсами. Вигідне географічне положення створює сприятливі умови для включення області в міжнародну систему туризму та рекреації. Розвиток якої значною мірою залежить від наявності, доступності, якості, екологічності рекреаційних ресурсів. Сприятливі кліматичні умови, мінеральні води, лікувальні торфові грязі, розташовані у південно-східній частині області курорти становлять її природно-рекреаційний потенціал. Високий рівень екологічної безпеки і наявність значних запасів природних рекреаційних ресурсів зумовлюють необхідність створення широкої мережі спеціалізованих лікувальних закладів відпочинку. Сьогодні їх функціонування не перевищує 15 % [5].

Одним з найважливіших чинників лікувальної рекреації в Івано-Франківській області є наявність природних мінеральних вод. Джерела мінеральних вод характеризуються у порядку загальнодержавного, регіонального, місцевого значення і за лікувальними властивостями.

Мінеральні води – це підземні води, лікувальні властивості яких зумовлюються підвищеним вмістом основних компонентів (гідрокарбонатів, сульфатів, хлоридів, кальцію, магнію, натрію, калію), наявністю розчинених природних газів, мікроелементів із специфічними фізичними властивостями (радіоактивність, температура, структура води, реакція води – рН), які виявляють оздоровчу та лікувальну дію на людський організм. [7]. Залежно від мінералізації, наявності біологічно активних компонентів та застосування мінеральні води поділяються на питні та лікувальні. Питні води за хімічними властивостями та бальнеологічними показниками (загальна мінералізація води, іонний склад, газовий склад, температура води, вміст мінеральних і органічних активних компонентів, радіоактивність) поділяються на лікувально-столові та природні столові. До питних лікувально-столових вод належать води з мінералізацією від 1 до 10 г/л, до лікувальних – від 10 до 15 г/л (мінералізація – <10 г/л при наявності в них бальнеотерапевтичних включень миш'яку, бору та деяких інших біологічно активних компонентів). В окремих випадках як лікувальні використовуються води з мінералізацією більше 15 г/л у строго дозованих кількостях [2].

На даному етапі виділено 8 основних бальнеологічних груп:

- 1) мінеральні води без специфічних компонентів і властивостей;
- 2) вуглекислі;
- 3) сірководневі;
- 4) залізисті та миш'якові;
- 5) йодобромні;
- 6) родонові;
- 7) боровмісні;
- 8) слабо мінералізовані з високим вмістом органічних речовин.

Сірководневі води пов'язані з нафтогазоносними відкладами (Прикарпатська височина). Курортне значення мають хлоридно-натрієві води. Цінними для лікувальної рекреації є вуглекислі води. Води із високим вмістом органічної речовини виявлені на території області [4].

Лікувальні мінеральні води поширені по всій території області: виявлено близько 300 проявів мінеральних вод. Проведені дослідження на 28-ми, по них проведені дослідження і затверджені запаси за категорією С-1. Води 32-х мінеральних джерел області занесені до Державного кадастру „Води мінеральні питні”, сюди входять біля 20-ти природно-столових та 12-ти лікувально-столових. Загальні запаси мінеральних вод області становлять 8812 м³/добу.

Мінеральні води області різноманітні територіально і за своїм хімічним складом: у рівнинному Придністерському регіоні переважають йодо-бромні низької мінералізації й сульфідні (с. Більшівці Галицького району, с. Коршів Коломийського району, Городенківський район, с. Черче Рогатинського району); у Покутському Передкарпатті мають перевагу хлоридно-натрієві та кальцієво-натрієві (м. Калуш, Долинський район); у гірських Покутських Карпатах виявлені хлоридно-натрієві, вуглекислі невисокої мінералізації (с. Буркут Верховинського району), типу „Нафтуса” (с. Шешори Косівського району) [1].

Сірководневі або сульфідні води, фізіологічна дія яких зумовлена наявністю сульфідів, пов'язані з нафтогазоносними відкладами Прикарпаття. На базі родовища сульфідних вод створений (1925 р.) і функціонує санаторій „Черче” (Рогатинський район), яке внесено в галузевий стандарт України „Води мінеральні лікувальні”. До складу мінеральної води черченського курорту входить біологічно активна сполука сірководень, його концентрація – 22,6 мг/дм³ (при нормативних вимогах не > 10 мг/дм³). Крім мінеральної води для лікувальних цілей використовується і місцева торф'яна грязь, що застосовується при лікуванні захворювань опорно-рухового апарату, різних видів поліартриту, радикуліту, невриту, гіпертонічної хвороби та інших захворювань.

У Коломийському районі особливу цінність мають середньомінералізовані залізовмісні хлоридно-натрієві води росольної мінералізації в с. Мельничівка. Мінеральні води Косівського, Надвірнянського і Рожнятівського районів придатні для лікування органів кровообігу, нервової системи, хронічних запальних процесів („Перегінська”, „Косівська”, „Коломийська”).

У Долинському районі розповсюджені хлоридно-натрієві води від малої до міцної росольної мінералізації. Особливий інтерес представляє собою гідрокарбонатно-натрієва вода слабкої мінералізації з високим вмістом органічних речовин в с. Новий Мізунь (лікування хвороб шлунково-кишкового тракту). В с. Мізунь на базі джерел мінеральних вод діє санаторій „Джерело Прикарпаття”. Лікування в якому передбачає вживання мінеральної води „Горянка”, яка є аналогом трускавецької „Нафтусі” у лікуванні шлунково-кишкових захворювань. У санаторно-курортному комплексі „Мізунь” є свердловини з мінеральною водою типу „Нафтусі”.

В області виявлені родовища мінеральних вод у с. Коршів Коломийського району, с. Устя Снятинського району, с. Торговиця Городенківського району, м. Городенка, м. Яремче. Сульфідні води м. Городенки і с. Устя за складом аналогічні мінеральним лікувальним водам буковинського санаторію „Щербинці”.

До лікувально-столових вод із мінералізацією 1,0-8,0 г/дм³ належать 12 джерел мінеральних лікувальних вод: у Богородчанському районі – родовища мінеральних вод „Гута”, Верховинському районі – „Буркут” і „Верховинська”, Долинському районі – „Горянка”, Косівському районі – „Аршиця” і „Соколівчанка”, Рогатинському районі – „Рогатинська”, Рожнятівському районі – „Перегінська”, Тлумацькому районі – „Левада” і „Придністровська”. Крім перелічених відомо понад 100 родовищ, які за своїм хімічним складом, вмістом специфічних компонентів і мікроелементів, відносяться до лікувально-столових вод [2].

У гірській частині (Покутські Карпати) виявлено понад 60 водних пунктів мінеральної води типу „Нафтуса”. Це мінеральна вода з підвищеним вмістом бальнеологічно активних органічних речовин. Родовища цих вод використовуються практично лишень з вмістом органічних речовин від 8 до 30 мг/дм. Родовища нафтусеподібних вод в сс. Новий Мізунь Долинського району та Стара Гута Богородчанського району використовуються для розливу мінеральних вод під назвами „Горянка” і „Гута”. На базі їх родовищ функціонують лікувально-оздоровчі комплекси „Джерело Прикарпаття”, „Мізунь”, пансіонат „Гута”. Аналогічні родовища відкриті біля с. Шешори Косівського району, в м. Яремча, сс. Ямна, Микуличин (Яремчанська рекреаційно-курортна зона), поблизу смт. Ворохта. Ці родовища і прояви мінеральних вод є базою для створення курортно-санаторних комплексів.

У верхів’ї р. Чорний Черемош, поблизу населених пунктів Буркут, Шибени та Мокрин (Верховинський район) з давніх часів відомі джерела лікувально-столових вуглекислих вод. За своїми лікувальними властивостями та хімічним складом вони схожі до кавказьких мінеральних джерел типу „Нарзан” і „Казбек”.

у бальнеологічній практиці вуглекислі мінеральні води застосовуються для лікування хвороб органів травлення, печінки, жовчних шляхів, нирок, використовуються при лікуванні захворювань серцево-судинної та нервової систем. Насиченість джерел вуглекислим газом біля с. Буркут складає 1276-1400 мг/дм³, поблизу с. Шибени – 924 мг/дм³. Згідно нормативних вимог вміст цього біологічного компоненту в мінеральних лікувально-столових водах повинен бути не < 500 мг/дм³ [6].

Використання мінеральних вод на території с. Буркут відбувалося в кінці ХVIII – початку ХІХ століття. У 1848 р., під час гуцульського повстання, лікувальниця населеного пункту була знищена австрійськими військами і тільки у 30-х роках ХХ століття Буркутський лікувальний заклад відновив свою рекреаційну діяльність. Станіславський відділ Польського Татранського товариства в 1930 р. збудував першу туристичну базу, яка в 1939 р. була територіально збільшена. Цим часом і закінчився розвиток лікувально-оздоровчої сфери с. Буркута. До сьогодні родовища мінеральних вод не розробляються.

Залізисті лікувально-столові води представлені в області 15-ма джерелами і знаходяться у Косівському та Надвірнянському районах. Залізисті води слабомінералізовані (0,2-0,5 г/дм³) з вмістом заліза до 20 мг/дм³ (при нормативній вимозі не < 10 мг/дм³).

Родовище борної лікувально-столової води відоме в смт. Обертин Тлумацького району. Вода „Левада” цього родовища має гідрокарбонатно-хлоридно-натрієвий склад із мінералізацією 2,0-6,0 г/дм³. Вміст ортоборної кислоти в ній коливається від 35 до 150 мг/дм³; зі специфічних компонентів присутній також йод (4,5 мг/дм³). За своїми бальнеологічними властивостями мінеральна вода не має аналогів у Карпатському регіоні. Застосовується для лікування хвороб органів травлення, печінки, нирок, жовчо- і сечовивідних шляхів та порушень обміну речовин.

Мінеральні води з такими біологічно активними компонентами, як бром і йод виявлені у Косівському (сс. Березів, Яблунів, Уторопи, Текуча) і Надвірнянському районах (сmt Делятин). Вміст броду у водах складає від 30 до 319 мг/дм³ (при нормативі не < 25мг/дм³), а йоду – від 5 до 35 мг/дм³ (при нормативі не < 5 мг/дм³).

В Івано-Франківській області виявлені родовища і прояви лікувально-столових вод без специфічних компонентів, що за хімічним складом та мінералізацією рекомендуються для лікування широкого спектру хвороб. До прикладу – вода „Верховинська”, „Аршиця”, „Соколівчанка”, „Перегінська”, „Придністровська”, „Рогатинська”.

Крім лікувально-столових вод в області досліджено 21-е джерело природних столових вод мінералізацією до 1 г/дм³. За переважаючим вмістом аніонів та катіонів виявлені природні столові води, що поділяються на кілька груп: до вод, у яких переважають аніони гідрокарбонату і наявні катіони кальцію, магнію та натрію відносяться води „Рогатинська джерельна”, „Шешорська”, „Галичанка”, „Косівська”, „Слобода” та „Покутська”; у складі природно-столових вод „Городенківська”, „Княженська”, „Роксолана”, „Снятинська”, „Черешенька”, „Чернелицька”, у яких, крім іонів гідрокарбонату, кальцію, натрію, часом магнію, присутні сульфати; у хімічному складі вод „Делятинська”, „Коломийська”, „Криниченька” і „Королівська” поряд із вище зазначеними іонами попередньої групи, зустрічаються аніони хлору.

Промислові мінеральні природні столові води розливають на 5-ти родовищах із затвердженими запасами та категоріями („Рогатинська джерельна”, „Пістинська джерельна”, „Діброва лісова” [2]. Геологорозвідувальні роботи проводяться на Слобідському (Коломийський район), Семаківському (Городенківський район), Текучанському (Косівський район) родовищах мінеральних вод. У Калуському районі (с. Яворівка) відкриті хлоридно-натрієві бальнеологічні розсоли з загальною

мінералізацією 135 г/дм³ (вміст броміду 319,6 мг/дм³, йоду 35,5 мг/дм³). За даними короткочасних відкачок дебіт свердловини склав 690 м³/добу [3].

Висновки

Використання мінеральних вод в області недостатнє, особливо, з лікувальною метою. Так у 2013 р. на базі джерел мінеральних вод у області працювало 11 підприємств з розливу та реалізації лікувально-столової та природної столової води, на базі родовища сульфідних вод та лікувальних грязей функціонує курорт „Черче”. Виявлені та вивчені мінералогічні ресурси області дозволяють значно розширити їх використання для бальнеології та розливу при умови покращення інфраструктури області. Так сьогодні, за відсутності сполучення не використовуються в рекреаційно-лікувальних цілях джерела багатьох мінеральних вод.

Уже добре адаптований постулат „для лікувальної рекреації мінеральні води визначають пріоритетність її розвитку” сьогодні поки що не враховується багатьма управлінськими структурами області. При існуючій базі джерел мінеральних вод санаторно-курортні та рекреаційні системи національного та місцевого значення стали б пріоритетними в області. Але їх стан та кількість не відповідає потребам рекреантів. Особливо актуальним питанням регіонального значення є вивчення виявлених, але поки що промислово не розроблених і не внесених в галузевий стандарт України „Води мінеральні лікувальні”. Маючи значні запаси мінеральних вод в області фактично відсутні санаторії, які б спеціалізувались на лікуванні урологічних, гінекологічних, дерматологічних захворювань. У перспективі інтенсивне освоєння сульфідних, залізистих та інших мінеральних лікувальних вод області.

Література

1. Андрусак Н.С. Водні рекреаційні ресурси Івано-Франківської області / Н.С.Андрусак, Х.М. Ванджура //Таврійський економічний журнал № 2. – 2013. – С. 15-19.
2. Гаврилюк О.В. Проблеми і перспективи раціонального використання рекреаційних ресурсів Івано-Франківської області / О.В. Гаврилюк // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені М.Коцюбинського. – вип. 15. – 2008. – С. 85-91.
3. Кілінська К.Й. Еколого-прогнозна оцінка природно-господарської різноманітності Карпато-Подільського регіону України. /К.Й.Кілінська. – Чернівці: Рута, 2007. – 492 с.
4. Кілінська К.Й. Рекреаційне природокористування на території Карпато-Подільського регіону України: навч.-метод. посібник/ К.Й.Кілінська, А.Г. Лісовська. – Чернівці: Чернівецький нац. ун-т. – 2011. – 288 с.
5. Панкова Є.В. Туристичне краєзнавство. / Панкова Є.В. –К.:Альтерпрес. – 2003. – с.199
6. Регіональна доповідь про стан навколишнього природного середовища в Івано-Франківській області у 2012 році / Івано-Франківська обласна державна адміністрація. Департамент екології та природних ресурсів. м. Івано-Франківськ – 2013. – 182 с.
7. Фоменко Н.В. Рекреаційні ресурси та курортологія./ Н.В.Фоменко. – К.: Центр навчальної літератури, 2007. – 312 с.

Аннотація. С. Н. Павлюк *Использование минеральных вод для лечебной рекреации: современное состояние и перспективы (на примере Ивано-Франковской области)* В публикации предложен анализ источников минеральных вод Ивано-Франковской области, для данной территории, является основным фактором формирования лечебно-оздоровительных комплексов. Проанализирована видовая структура минеральных вод в разрезе административных районов, современное хозяйственное использование, определенная проблемная ключевая позиция их дальнейшего использования.

Ключевые слова: природные рекреационные ресурсы, рекреационное природопользование, источники минеральных вод, рекреация, рекреационно-туристическая отрасль.

Abstract. S. Pavlyuk *The use of mineral waters for the curative recreation: actual condition and perspectives (for example Ivano-Frankivsk region).* This publication analyzes the proposed mineral springs of Ivano-Frankivsk region, which for this area is a major factor in shaping the health centers. Species analyzed the structure of the mineral waters in terms of districts, modern commercial use, identified key position further use.

Keywords: natural recreational resources, recreational nature management, sources of mineral waters, recreation, recreation and tourism industry.

Поступила в редакцию 29.01.2014 г.